

كورد و جيهانى "ناروژئاوايى"

22-02-2020

نووسرهكان

زريان روژهلانى

كورتە : يەكئىك لە ديارترين باسهكانى ئەمسالى كۆنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "ناروژئاوا" يىه لە سياسەتى جيهانىدا. هەرچەندە باسهكانى تايىبەت بە كەمبوونەوهى كاريگەريى روژئاوا لەسەر جيهان تازە نين، بەلام چەمكى "ناروژئاوايى" دەستبردن بوو بۆ بابەتئىكى گەورە كە پۆتانسيئىلى گۆرپنى سياسەتى جيهانى لەههناودايە.

يەككە لە ديار تىرىن باسەكانى ئەمسالى كۇنفرانسى ئاسايش لە ميونيخ، سەردەمى "نارۇزئاوا" يىپە لە سىياسەتى جىھانىدا. ھەرچەندە باسەكانى تابىت بە كەمبىوئەھى كارىگەرى رۇزئاوا لەسەر جىھان تازە نىن، بەلام چەمكى "نارۇزئاوايى" دەستىردن بوو بۇ بابەتتىكى گەرە كە پۇتانسىيىلى گۇرپنى سىياسەتى جىھانى لەھەناودايە.

كورد لەكوئى جىھانى "نارۇزئاوايى" دايە؟ پىويستە لەم قۇناغەشدا چۇن بچوولتتەھە؟ ئەمانە پرسىارى گىرنگن، چونكە كارىگەرى ئەو گۇرپنەي كە ئىستا خەرىكە روودەدات، بۇ ھەموو رۇزھەلەتلى نىوھپاست و كوردستانىش شۇردەبىتتەھە.

بابەتى سەرەكىي ئەمجارەي كۇنفرانسى ميونيخ كە (14-16) ى ئەم مانگە بەرپۇھچو "نارۇزئاوايىبوون" لە سىياسەتى جىھانىدا بوو. چەمكى "نارۇزئاوايىبوون" كە لە راپۇرتەكەي ولفگانگ شىنگەر، سەرۇكى كۇنفرانسەكەدا باسكرا، دواتر لە گوتەي بەشېك لە بەرپىرسانى ئەورويپىشدا رەنگىداپەھە. بەلام وھزىرى دەرەھەي ئەمريكا ھەك زىادەپۇيى ئامازى بۇ كىرد.

لە راپۇرتەكەي ئەمسالى كۇنفرانسى ميونيخ ئەھە بەرپوونى ديارە كە روانگەي نارۇزئاوايىبوون نەك لە دىدىكى جۇگرافى، بەلكوو لە روانگەيەكى سىياسى- ئەمنى و بەپىي ھەندىك پىوھرى ھەك:

1- پابەندبوون بە لىبرال- دىموكراسى و مافەكانى مرۇف.. 2- ئابوورىي بازار.. 3- ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى رىكخراھە نىوھەلەتتەپەكانەھە سەيركراھە.

جا ئەگەر بەپىي ئەھ پىوھرانەي رۇزئاوا كە بۇ خۇيشان جىگەي پرسىارن، تەماشاي دىئاي ئەمپۇ بەكەين، ناھەق نىپە ئەگەر بلىين دىئا زىاتر لە رۇزئاوايىبوون بەرەھە نارۇزئاوايىبوون دەچىت. رۇژىم و دىدگاي سىياسى، پۇبۇلىستى و نەتەھەگەرا و ناساز لەكەل مافەكانى مرۇف، لە ئەمريكا، چىن و رووسىاھە بگەر ھەتا ئەورويپا و رۇزھەلەتلى نىوھپاست، مۇرى خۇبان لە چارەكى يەكەمى سەدەي بىستويەك داھە.

بەمافەكانى ئابوورىي بازار و بازىرگانىي ئازاد لەرپى جەنگە ئابوورىيەكانەھە كەوتوونەتە ژىر پرسىار. ھاوكارىي نىوھەلەتلى لەرپى دامەزرادە نىوھەلەتتەپەكانەھە ھەك جازان بى ناكەن و تىواناي چارەسەر كىردنى كىشەكانى دىئايان نىپە. بەپىي راپۇرتەكەي كۇنفرانسى ميونيخ، لە 193 وئالى ئەندامى نەتەھەپەكگرتوھەكان، ئەنبا 129 يان لە ھەختى خۇيدا پارەي ئەندامبوونىان دەدەن كە ئەمەش خۇي بايەخى ئەھ

دامەزرادەپە كەمتر دەكاتەھە. ئىستا ئىدى لە جىياتى ئەنجوومەنى ئاسايشى نىوھەلەتلى و نەتەھەپەكگرتوھەكان، بۇ چارەسەر كىردنى كىشەكان زىاتر پەنا بۇ پەپەھەندىيە دووقۇلى و چەند قۇلىيەكان و كۇنفرانسەكان دەبىردىت.

لە ھەمووشى گىرنگىر ئەھەپە كە تىگەپىشتىنى رۇزئاوا لە پرسە ئەمىنيەكان بەرەھە گۇران دەچىت. ئەمريكا گەشەي تەكنۇلۇژىي چىن و ھۇشى زىرەك لەھە وئالتە، لە رووسىا بە مەترسىدارتر دەزانىت. ئەورويپا چىن و رووسىا بە ئەمريكا بە مەترسى بۇ سەر ئايندەي خۇي دەزانىت و لە خەمى داھاتووي خۇيداپە. ناتۇش كىشەي تىداپە. قەيرانى سوورىا نەك لە نەتەھەپەكگرتوھەكان، بەلكوو لە ئاستانە و سۇچى، كىشەي لىبىياش نەك لە نىوبۇرك، بەلكوو لە بەرلىن گىفتوگۇي لەسەر دەكرىت.

ئىستا بە دىئايىيەكى زىاترەھە دەتوانىن بىژىن دىئا بەھىواشى و لەسەرخۇ بەرەھە نەزمىكى تازە دەچىت كە لەوانەپە پىوھرەكانى، ئەوانەي رۇزئاوا نەبن!

رەنگدانەھەي "نارۇزئاوايى" لە رۇزھەلەتلى نىوھپاست

زۇرپىك لە دەھلەتانى ئىستاي رۇزھەلەتلى نىوھپاست بەرھەمى قۇناغىكەن كە ھىزە رۇزئاوايىپەكان بەسەر سىياسەتى جىھانىدا زالبوون. لە كۇي 16 وئالى ديارى رۇزھەلەتلى نىوھپاست لە 11 ياندا جۇرپىك رۇژىمى سىياسى تۇتالىتەر ھەن كە يان پادشاين يان كۇمارىن. ئەنبا پىنجىان جۇرپىك دىموكراسىيان تىداپە كە ئەوانىش جگە لە فوبرس و ئىسرائىل، لە پاشەكشەدان. زۇرپەي وئالتانى ناوچەكە لە رىزەكانى

ھەرەدواھەي مافەكانى مرۇف و دىموكراسى و ئازادىدان. لانىكەم تا ئىستا، ھەرچۇرە خاوستىكى گۇرانكارى لەم ناوچەپە بەبەرچاوى دىئا و لەژىر ھەژموونى "نەزمى رۇزئاوايى" دا بە توندترىن شىواز سەركوتكراون، دواترىن نموونەيان عىراقە كە لە رىزى دىموكراسىيە گەنجەكانى ئەم ناوچەپە دادەنرىت! خۇي لە بىنەرەندا ئەكتەرە سەرەكىيەكانى جىھان زىاتر لە پىوھرە رۇزئاوايىپەكان، بەپىي ھاوسەنگىي

ھىز و بەرژەھەندى لەكەل دەھلەتانى ئەم ناوچەپە جۇلوانەتەھە. بەرھەمى ئەمەش زۇرپوونى پەنابەران، كىشەي تىرۇر و تاوانى رىكخراھە كە لەسەر رۇزئاواش ھەرەشەن. ئىستاش كە خۇدى رۇزئاوايىپەكان باس لە سەردەمى نارۇزئاوايى لە دىئا دەكەن، لەوانەپە ۋەھى بەشېك لە سەركردەكانى رۇزھەلەتلى نىوھپاست بۇ سەركوتكارىي زىاتر بەررتز بىتتەھە و داشى رۇژىمە سىياسىيەكانى ئەم ناوچەپە سوارتر بىت.

لە بىنەرەندا ئەھ پىوھرانەي كە رۇزئاوا باسىان دەكات، زىاتر بۇ رۇزئاواپە نەك ھەموو جىھان. ئەوان بە كىردەھە، زىاتر لە بۇلوكردنەھەي ھەموو پىوھرە رۇزئاوايىپەكان، كارىان لەسەر ئەوانە كىردوھە كە دەسكەوتى ئابوورى و سىياسىي خىزاترىان ھەپە. بىگومان بازىرگانىي ئازاد لە جۇرى رۇژىمە سىياسىيەكان و مافەكانى مرۇف پىپايەختر بووھە بۇ رۇزئاوا. ھەلبەت دواچار ئەمانەش لەشئوھى كىشەكانى پەنابەران، تىرۇر و رىكخراھە تاوانكارىيەكانەھە بەسەر ئەواندا شكاونەتەھە. ئەھ دۇخەي كە ئىستا لە رۇزھەلەتلى نىوھپاست ھەپە و ئەھ كىشانەي كە

لەم ناوچەپەھە بەرەھە دىئا دەچن، لە ئەنجامى چاوپۇشكىردنى رۇزئاواپە لەھە پىوھرانەي كە خۇي بانگەشەي بۇ كىردوون.

ئەھ كاتەي كە رۇزئاوا ھىزى سىياسى و سەربازىي ھەبوو بۇ جىگىركىردنى پىوھرەكانى، زىاتر رىگاي دانوستاندن و رىككەوتنى لەكەل رۇژىمە سىياسىيەكانى ئەم ناوچەپە گرتەبەر و ئىستاش كە ھىزەكەي لە داكشانداپە، كارىكى ئەوتۇي پىناكرىت مەگەر چارىكى دىكە خۇي

نارۋىژىئاۋىيىۋون بە دىۋىكى دىكەشدا گوزارشت لە كەمبۈۋەنەۋى بالادەستى سەربازى و سىياسى رۇژئاۋا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست دەكات. ئەمەش جگە لە جەنگى ناراستەوخۇ، ئەگەرى پىكدادان و بەرىەككەوتنى راستەوخۇ دەۋلەتانىشى زياتر كىرۋە. لە دەرياۋە تا دەريا (كەنداۋ - دەرياي مېدىتەررەنە)، لە باشۋورى رۇژھەلتى نىۋەپاست ھەتا مىلى باكۋورى ئەم ناۋچەيە، زنجىرەيەك ناكۆكى و مەملانىي بەھىز لە نارادان كە ماتەۋزەي جەنگيان تىدايە. بەپى راپۇرتى كۆنفرانسەكەي مېۋىنخ، لە سالى 2020دا جگە لە سووربا، ئەگەرى پىكدادان لە 10 ناۋچەي دىكەي جىھان ھەيە كە پىنجيان لە رۇژھەلتى نىۋەپاست و ئەفرىقان!

نارۋىيى سىياسەتى رۇژئاۋا و تارادەيەكىش گۇرپانى ئەۋلەۋىيەتەكانى، بوۋەتە ھۇي ئەۋەي رۋوسىا بېتتە يارىگۇپى سەرەكى لەم ناۋچەيەدا. لە كىشەي لىبىياۋە بگەرە ھەتا سووربا، ئىسرائىل - فەلەستىن، عىراق و ئىران، رۋوسىا يان يارىگۇپى يەكەمە يان بەرەۋ بەھىزىۋون دەچىت. دەۋلەتانى رۇژھەلتى نىۋەپاستىش بابەخىكى زياتريان بە رۋوسىا داۋە و ھەۋلىاندان ھەۋا بەدۋاي ھاسەنگىيەكدا بگەرپن. ئىسرائىل كە يەكەك لەبەرچاۋترىن ھاپەيماۋەكانى رۇژئاۋايە لەم ناۋچەيە، بەپى ھەماھەنگى لەگەل رۋوسىا ھەرگىز ناتوانى لە ئۇپەراسىۋەتەكانى خۇي لەدزى ئىران لە سووربا بەردەۋام بىت. كىشەۋەي ئەمىرىكا لە عىراق لە كۇتايى 2011 و بىبارەكەي ترەمپ بۇ كىشەۋەي ھىزەكانى لە سووربا، ۋاي لە سەۋدىيە و ۋلتانى ناۋچەكە كىر بەشۋىۋەيەكى جىدېت بىر لە پىۋەندىيەكانىان لەگەل رۋوسىا و چىن بگەنەۋە. بە لەبەرچاۋگرتنى مامەلەي راستەوخۇي مۇسكۇش لەگەل دەۋلەتانى ناۋچەكە و سىياسەتەكەي بۇ پاراستنى ۋەزەي مەۋجۇد، دەتوانىن بىزىن بالادەستى رۋوسىا لە رۇژھەلتى نىۋەپاست، دەتوانىت لەماۋەي درىزخايەندا بە زىانى گەشەكردنى دىموكراسى و پاراستنى مافەكانى مۇۋف لەم ناۋچەيە بىشكىتەۋە.

كورد و سەردەمى نارۋىژىئاۋايى

سەردەمى نارۋىژىئاۋايى پىرسى كوردى لە رۇژھەلتى نىۋەپاست لە دوۋرپىانىكدا داناۋە. لەلايەك دەرفەت لەلايەكى دىكەش مەترسىي لەبەردەمدايە. پاشەكشەي سەختەھىزى رۇژئاۋايى لەم ناۋچەيە، سەرەتا رىگەي بۇ گەلەكۆمەبەكى ناۋچەيى خۇشكرد كە بەتەماي پىچانەۋەي كىانى ھەرىمى كوردستان بوۋ لە 2017. دواتر ئەمە لە رۇژئاۋاي كوردستانىش رۋوبدا و بىدەنگىيەكى نىۋەۋلەتتىش بەرامبەر سىياسەتەكانى توركىيا لەمەر كىشەي كورد بىنزا. بەھەمانشۋىۋە، سەرى كىشەي كورد، ھاشۋىۋەيەي گەلەكەي لە كىشەكانى دىكە لە ئىرانىش ھەروا بە كىكراۋى ھىلراپەۋە.

كەمبۈۋەنەۋى بالادەستى رۇژئاۋا لە جىھاندا دەتوانىت رىگا بۇ پىداۋىستى زياترى ئەۋان بە ئەكتەرە نادەۋلەتتەيەكانى ۋەكۋو كورد لەم ناۋچەيە خۇش بكات، بەلام ئەمە دىۋىكى دراۋەيەكە و دەتوانىت رىگا بۇ بەھىزىۋون و ھاۋكارىي زياترى دەۋلەتانى ناۋچەكە خۇش بكات كە ئەۋەش بە زىانى كورد دەشكىتەۋە. ئىستا كورد بەشۋىۋەيەكى درۋوست ھەۋلى راکرتنى بالانس لە پىۋەندىيەكانى لەگەل ئەمىرىكا-رۋوسىا، ئەۋرۋوپا و ۋلتانى ناۋچەكە دەدات، بەلام لەۋانەيە ئەمە ھەتا سەر بەكەلك نەبىت.

پاشەكشەي پىۋەرەكانى رۇژئاۋاش دەتوانىت رىگا بۇ درىزىۋونەۋەي تەمەنى رزىمە نادىموكراتىيەكانى ئەم ناۋچەيە خۇش بكات. ئەمەش بەردەۋامىي كۆچ و پەنابەرىي چىنى نىۋەپاستى ئەم ناۋچەيە و درىزەكىشانى كىشە سىياسى و ئەمنى و كۆمەلەيەتتەيەكانى لىدەكەۋىتەۋە. كارىگەرىي گىزۋاۋەكانى ئەم ناۋچەيەش لەسەر پىرسى كورد، دەتوانىت لەشۋىۋەي بەردەۋامىي ناكۆكىيە نىۋوخۇي و دەرەكىيەكانى كورددا بەردەۋام بىت.

ئىمانۋىل ماکرۇن، سەرۋكى فەرەنسا لەسەر ئەم قۇناغى نارۋىژىئاۋايە گوتۋىۋەتتى، ئەگەر مشۋورى خۇمان نەخۇين كەسانىكى دىكە دىن و لە جياتى ئىمە بىرپارمان بۇ دەدەن. ئەمە بۇ كوردىش ۋايە. دۋاجار لە پىۋەندىيە نىۋەۋلەتتەيەكانىشدا بىنەمايەك ھەيە كە ھىچكەس فرىاي ئەۋىتر نەكەۋىت. دەپن ھەرەكەس مشۋورى خۇي بخوات.

ئامادەي سىياسى و سەربازى بۇ نارۋىيەكانى قۇناغى نارۋىژىئاۋايى پىرپايەخە. رىگايەكى ئەمەش بە چاكسازىيەكى راستەقىنە، دەزگامەندىي سىياسى و سەربازىيدا تىپەر دەبىت.